

Lyxfällan som förtryckets rötter

av Bengt-Åke Wennberg

Jag har i mina bloggar talat mycket om sociala fällor. Det kan vara dags att mer tydligt klargöra dess mekanismer.

En förklaring till totalitära ledarstilars nedgång och fall är exempelvis att ledarskapet så småningom hamnar i en social fälla. Den tillit ledningen behöver av sina medarbetare och medborgare sviktar när de i svåra tider som bäst behöver den.

Det är en ond spiral. För att behålla tilliten ökar förtrycket och hyckleriet. Så småningom brister allt. Det är en osynlig, komplex och svårbegriplig process. Var och en av oss kan emellertid i förenklad form studera mekanismen genom TV3:s program lyxfällan. Jag översätter i denna blogg mekanismen till vad som kan observeras i den svenska politiken. Alltså:

Peter Hjärne konstaterar i GP 2 juni 2013 att omvärlden har en mycket positiv uppfattning om Sverige. Den svenska BNP:n har vuxit. Sverige rankas högt på officiella ekonomiska rankinglistor. Vi anses ha hög

utbildningsnivå, god miljö, god hälsa och en bra ledarskapsstil. Sverige bedöms som det bästa landet att bo i efter Australien.

Vi har således en bra fasad utåt. Detta vore alldeles utmärkt om det vore sant. Men det är en katastrof om det goda intrycket visar sig vara falskt. Ett sätt för oss medborgare att uppmärksamma om det är på det ena eller andra sättet är att studera kommunikationsmönstret. Har det samma karaktär som det kommunikationsmönster som uppkommer inom familjen hos de personer som beskrivs i TV3:s program lyxfällan så är vi illa ute. Den sociala mekanismen är som följer:

Det är viktigt att behålla ett gott anseende utåt. Om detta anseende förloras får man inga jobb. Man kan inte hyra en våning, Man får inga lån och krediter. Man förlorar sina vänner. Man misstänkliggörs av myndigheterna och man har svårt att få en rättvis behandling och ett gott bemötande. Det är därför som det förtal som kan förekomma i sociala media är så förödande.

Principen gäller inte bara för oss som privatpersoner utan också för hela länder – vilket vi kan se i dagens diskussioner om Cypern, Grekland, Spanien och Italien. Den gäller också för politiker som vill bli omvalda och den gäller direktörer i karriären som skall leva upp till mångmiljonlöner. Den gäller också för lurendrejare som annars inte kan fortsätta sitt svindleri. Hedersprincipen skiljer sig något i olika länder. Berlusconi får vara kvar i Italien men hade gjort sig omöjlig i Sverige.

Fällan är en enkel social mekanism som vi alla känner till. TV3:s program lyxfällan visar vad som händer. Man fastnar i fällan om och när man hamnar i en situation där man är beroende av sitt yttre anseende för att få den hjälp av omvärlden man behöver för att klara ut vissa problem men då anseendet försvinner om man avslöjar just dessa problem. I vissa fall, då man behöver låna pengar, kan detta exempelvis bli omöjligt om omvärlden får reda på att man hamnat på obestånd.

Men det handlar förstås inte bara om pengar. Anseende är något mycket mer. Mycket förenklat kan principerna för den personliga hedern beskrivas ungefär så här. Man skall vara hel och ren. Man skall tala sanning. Man skall hålla sina löften. Man skall reglera sina skulder. Man skall göra vad man åtagit sig att göra. Man skall inte fuska. Man skall vara juste och hjälpa sina medmänniskor i den mån man kan. Om inte – så förlorar man sin heder. I just den svenska kulturen kokar dessa principer ned till ett mycket enkelt begrepp – nämligen att man skall göra rätt för sig.

Detta hedersbegrepp har funnits så länge vi kan minnas. Det ser ut att ha vuxit fram ur folkdjupet. Vi återfinner det i historien om Karl-Oskar och Kristina som utvandrade till Amerika. Det finns som en norm i alla våra folkrörelser. Devisen dyker numera också upp i en modern skepnad på skatteverkets hemsida.

Det verkar vara just detta hedersbegrepp, och dess spridning och kraft, som bidragit till att göra Sverige till ett land med ganska lite korrupcion. Vi kan närmast se det som ett mantra som en svensk måste leva upp till, vare sig man är medborgare, politiker eller direktör. Ser man inte upp kan man riskera att hamna i den sociala fällan.

TV3:s program "lyxfällan" beskriver personer som till det yttre upprätthåller en fasad som de inte har resurser och förmåga att upprätthålla. De har vanligen drivit in i situationen utan att i tid uppmärksamma riskerna. När de väl är i fällan kan de inte ta sig ur den. Det gemensamma draget är att man skäms. Så vitt jag förstår så är det skamkänslorna som gör att fällan slår igen och som gör att man handlar och reagerar så som man gör. Skammen hindrar en från att offentligt ta itu med sin situation. Avierna från kronofogden, beskeden från långivarna, hyreslappar, parkeringsböter, räkningar etc. slängs oöppnade i papperskorgen. Man lever i en förljugen värld. Man undanröjer alla tecken på obestånd. Man har förlorat självrespekten och ser ingen möjlighet att ta sig ur eländet.

Det tragiska är att dessa personer handlar helt rationellt. De är inte sjuka. De är inte ointelligenta. De är inte omoraliska. De är inte ohederliga. De är som alla vi andra. De har fastnat i fällan. Sitter man i fällan är det enda valet fortsatt förnekelse. För att överleva dagen måste avierna och andra tecken på skulderna hamna i papperskorgen. Det blir så småningom en livsstil som man inte kan lämna.

Visserligen får just de personer som beskrivs i programmet hjälp av programledarna och de kommer så småningom på rätt köl. Men det är tveksamt om någon annan, som också är drabbad, skulle kunna använda samma åtgärder som görs i programmet för att själva reda ut sin situation. Det är istället programledarna som gör sig till hjältar och spelar jultomtar med TV3:s pengar.

Sitter man i fällan är det rationella valet fortsatt förnekelse. Förnekelse, självbedrägeri och hyckleri blir då så småningom familjens kommunikationsmönster. Likheten med svensk och internationell ekonomisk politik är skrämmande. Här kommer några exempel:

Exempel 1: Det är kravaller i Husby, Örebro och Lysekil där man bränner bilar. Politiker, exempelvis Reinfeldt, säger att det kan vi aldrig tillåta.

Nehej – vem bryr sig om det. I varje fall inte busarna.

Socialdemokraterna och tio forskare säger att buset sannolikt finns som en följd av den segregation vi under lång tid låtit uppstå och att den enda lösningen sedan länge varit mer poliser.

Busarna själva säger att de visst inte bränner bilar för att de är obildade, dumma, fattiga och asociala utan för att det är spännande, kul och häftigt och för att visa för andra och varandra att de kan. De gör det för att det är möjligt. De gillar att lura polisen. Det stärker deras ego.

Vi får fler poliser, men poliser i yttre tjänst stannar bara i två år. De nya poliserna är unga och oerfarna. Vad ungdomarna istället borde möta är många, trygga, kompetenta, mogna, erfarna och professionella poliser. Dom finns inte, och kommer aldrig att finnas, eftersom sådana personer inte vill arbeta i yttre tjänst med en så låg lön och eftersom karriärgången inom polisen är som den är.

Sedan skulle det förstås också behövas att denna polisstyrka fick ett gott stöd av samhället. Alla de ungdomsgårdar och projekt som nu av besparingsskäl lagts ned borde återuppväckas. Knarkpolisen borde få vara kvar på fältet. Socialtjänsten borde rustas upp. Frivilligkrafterna borde få mer stöd. Domstolarna borde förstärkas. Och inte minst borde kunskaperna om frustrationens rötter ökas och spridas.

Men allt detta är orealistiskt. Det är för mycket och för svårt. Vi klarade det förr men inte nu. Det skulle kosta pengar vi inte har. Ekvationen går inte ihop. Politiker och tjänstemän flyr från de svåra frågorna och slänger medborgarnas krav i papperskorgen. Samhället har hamnat i lyxfällan.

Exempel 2: Sverige växer igen. I Jämtland i närheten av Östersund finns länets sista mjölkbonde. Denna bonde subventioneras genom att ICA lägger på en krona mer för mjölken. Detta betalar kunderna gärna. De vill ha kvar sina kor och sina öppna landskap. Men bonden själv är tveksam om det hjälper. Vi har i Sverige höga ambitioner när det gäller djurhållning, arbetsmiljö och löner. Kostnaderna är för stora. Konkurrensen från kontinenten är mördande. Den gamla kollektiva föreningsstrukturen för att hantera mjölk och mejeriprodukter som gav bonden lön för mödan har vittrat sönder. Nu är det lönsamhet och vinst för distributören, och inte för bonden, som gäller. Priset pressas. Antalet gårdar blir färre och färre.

Eskil Erlandsson förklarar att vi visst skall ha kvar mjölkbönder i landet. Vi skall ha kvar kor och öppna hagar. Han skall förhandla i Bryssel. Vi skall genom detta få mer i subvention. Ekvationen går dock inte ihop. Varför skall Europas mjölkbönder gå med på att subventionera Sveriges? Det skulle krävas en politisk "snilleblix" eller ett mirakel för att Erlandssons förhoppningar skulle förverkligas. Det kommer inte att hända. Därför får vi ha det som vi har det så länge som det går.

Exempel 3: Vårt lands och våra medborgares integritet och frihet är värd att försvaras. Många av oss har sedan länge velat stå fria från att bli beroende av olika politiska maktblock av just detta skäl. Vi har kunnat upprätthålla denna ambition i en orolig värld eftersom vi haft en egen försvarsindustri och ett starkt eget försvar. Vi har rönt stor respekt för vår förmåga och för vår tekniska kunnighet.

I dag skulle vi inte kunna försvara oss om vi blev anfallna. Vi har nämligen rustat ner det som var själva grunden för vår tidigare säkerhetspolitik. Några få Viggensplan hjälper inte. Vi har stängt, slängt och sålt allt annat av värde. Vår övningsverksamhet har minimerats. Pengarna som vi skulle ha behövt för att upprätthålla försvarskraften har gått till annat. Vi skulle därför snabbt, och inom några få dagar, tvingas ge upp. Vi är därför ett lätt byte och ett lämpligt utpressningsoffer för en makt med onda avsikter.

Politikerna håller skenet uppe. De påpekar att vi betalar 40 miljarder för försvaret. Det verkliga förhållandet är att mycket lite av dessa går till sådant som ökar den nationella säkerheten. Politikerna påstår att försvaret blir allt starkare. Men aktuella utredningar visar att så inte är fallet. Den omorganisation som gjorts har medfört att inte ens de anställda tror på någon ljusnande framtid. Det är en så dålig stämning bland dem att det är tveksamt om vi kan rekrytera några soldater till den nya organisation försvarsutskottet ser framför sig i framtiden.

Problemet kanske skulle kunna lösas om vi gick med i Nato, men även då skulle vi drabbas av ett omfattande upprustningsarbete och kostnader som vi inte har råd med. Det dröjer därför många, många år innan vi kan försvara Sverige om det värsta skulle hända. Ekvationen går inte ihop. – men detta får inte sägas högt eftersom det skulle skada Sveriges säkerhet. Tänk om någon illvillig makt tog det på allvar? Fasaden blir då viktigare än innehållet.

Jag har i mina diskussioner med kolleger och vänner, och i mina uppdrag i näringsliv och samhälle, funnit många liknande exempel. I många fall

finner jag att detta är en konsekvens av att förtroendeklyftan mellan ledning och medarbetare ständigt har ökat. I de flesta branscher är ledningen dessutom totalt okunnig om vad deras underställda egentligen brottas med för problem.

Då riktas besluten inte mot de faktiska problemen i verksamheten utan mot den fasad som de som ledare tror att de behöver upprätthålla för att få ha kvar sina förmåner och sin status. Förnekelsen, hyckleriet och självbedrägeriet ökar och förvärras. Fällan stärker greppet.

Min erfarenhet är att man då så småningom omärkligt glider in i ett totalitärt system där tystnaden och tystandet sprider sig och där några få i toppen bestämmer och håller sina lakejer i allt mer strama tyglar för att inte skutan skall kapsejsa. Det går så länge det går.

Men nu till det stora kruxet. Vi medborgare har alla hamnat i lyxfällan. Politikerna ställer ut löften som vi medborgare inte kan hålla. Det måste vi tala tyst om för att inte förlora vår heder. Vilka medborgarsamtal menar du är möjliga att starta just nu för att bryta lyxfällans makt över oss.

Referenser

Hjärne P (2013): Hur är det egentligen? GP 2 juni 2013

<https://www.e-pages.dk/goteborgsposten/624/?gatoken=dXNlc9pZD01MGYzZDdkNDI mNmFlZmIwNGQwMmMzNTAmdXNlc9pZF90eXBIPWN1c3RvbQ%3D%3D>